

УДК 378.147.091.33 – 027.22:338.48-32]:821,161,2

Жила Світлана

ORCID 0000-0001-9266-4557

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: kafedra.ukr.movu@gmail.com

ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Мета статті – схарактеризувати загальні ознаки екскурсії, діяльність суб'єктів цієї форми вивчення літератури; довести, що літературна екскурсія – це синтез кількох форм пізнавальної діяльності, визначити основні завдання і принципи, які виконує екскурсія як форма вивчення літератури, подати класифікації літературних екскурсій.

Методологія ґрунтується на концептуальних положеннях філософсько-естетичної концепції синтезу мистецтв; культурологічних роботах, у яких взаємозв'язок і взаємодія мистецтв вводиться в глобальний культурологічний контекст; на загальній теорії мистецтв, за якою літературний твір виражається в слові, але водночас має й надсловесний, «метафізичний» зміст, що виявляє гомогенність із мовою інших мистецтв (різні образотворчості створюють систему, якій притаманна спільна векторність руху, спільні закономірності й інтенції); концепції педагогів із теорії змісту освіти, організації пізнавальної діяльності суб'єктів навчання.

Наукова новизна. Систематизовано основні принципи й види екскурсії як форми вивчення літератури.

Висновки. Екскурсія – це активна форма вивчення літератури в закладах вищої освіти, наповнена суміжними видами мистецтв (живопис, графіка, скульптура, музика, театр, кіно), що впливають на різні сфери сприймання і створюють додаткові можливості для художнього розвитку особистості, а залучення студентів до дослідно – пошукової мистецької роботи в музеях сприяє розвитку їхньої творчості, ініціативності, пізнавальної активності, конвергентного мислення.

Екскурсія є поліфункціональною. За допомогою поліфонічних підходів художнє ціле стає складним і багатозначним. Оскільки екскурсія – це синтетичний процес діяльності, то в ній поєднується раціональне й чуттєве, загальнолюдське й національне; за допомогою різних художніх мов спрацьовують антитези: текст – підтекст, свідомість – підсвідомість, об'єктивне – суб'єктивне, що розширює обрії світобачення майбутніх учителів української літератури, концентрує внутрішній духовно – емоційний зміст і цінності особистості, формуються ціннісні пріоритети, забезпечується багатство і багатоманітність можливих інтерпретацій літературних текстів, виникають цікаві, нетрадиційні тлумачення художніх творів. Викладачі літератури разом із екскурсоводом і студентами намагаються об'єднати, зв'язати, синтезувати ціннісно-духовні смисли різних мистецтв для кращого усвідомлення текстів і розуміння біографії митців.

Залежно від ролі екскурсії в літературному освітньому просторі закладу вищої освіти і завдань, що ставляться перед ними, вони поділяються на різні типи.

Різновиди екскурсії виконують різні функції, але всі вони є важливими чинниками підвищення ефективної професійної підготовки студентів вищої школи, оскільки технологія навчання перетворюється з вербальної на полімистецьку (вербальну й невербальну), розширюється обсяг мистецьких знань, краще осягаються смисли мистецьких творів, авторських ідей, шліфуються літературні уміння та навички майбутніх учителів літератури.

Ключові слова: екскурсія, суб'єкти екскурсії, форма вивчення літератури, класифікації екскурсій.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти є: лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація.

Загальновідомо, що організаційні форми навчальної діяльності у вищій школі розвиваються повільно і через консервативність та інерційність освітньої системи, а ще постійний брак коштів відстають від соціальних замовлень суспільства й індивідуальних потреб (інтересів, цінностей) окремих студентів чи деяких їх груп. Добре, що у Законі України «Про вищу освіту» прописано, що заклад вищої освіти має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять, саме тому з – поміж інших форм організації освітнього простору вищої школи, що були введени протягом останнього часу, особливе місце посідають екскурсії, які створюють сприятливі умови успішного досягнення студентами літературної персоналії і засвоєння художніх творів, формують національну свідомість і самосвідомість, почуття національної гідності, патріотизму, гордості.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Екскурсію, як форму вивчення літератури, досліджували такі українські методисти: Євген Пасічник, Ніла Волошина, Олексій Гальонка, Світлана Жила, Леся Мірошниченко, Ганна Токмань.

Кандидатська дисертація Євгена Пасічника присвячувалася літературному краєзнавству в школі. Учений засвідчив, що в школах України практикується проведення учителями уроків безпосередньо в літературних музеях.

Провідний методист детально описав таку форму вивчення біографії письменника як «заочна екскурсія» місцями, зв'язаними з життям митця, відзначивши, що вони вносять різноманітність у навчальний процес, наповнюють заняття емоційністю. Євген Пасічник наголошував: «Заочна екскурсія вимагає ретельної попередньої підготовки. Необхідно накреслити маршрут, визначити певне коло об'єктів, які допоможуть воскресити події минулого, викликати в учнів потрібні асоціації, відібрати для зорового ряду ілюстративний матеріал. Важлива роль належить тут звуковому фону, який посилюватиме емоційність у сприйманні учнями матеріалу. Серед звукової наочності – голоси письменників, художні твори в авторському виконанні або прочитані відомими акторами, учнями класу, улюблені музичні твори письменника, пісні на слова його віршів, тощо» [5, 113].

Ніла Волошина і Олексій Гальонка засвідчили, що екскурсії як очні, так і заочні «невидими нитками органічно пов'язують викладання літератури з життям», «розкривають культурні цінності, нагромаджені нашим народом»: «Екскурсії до літературно-меморіальних, історико-краєзнавчих, художніх музеїв, місцями подій твору, збагачуючи школярів духовно, розширюють їх кругозір... і є логічним продовженням розмови про життєвий і творчий шлях митця, розпочатої на уроці.

Освітньо-виховна ефективність екскурсій місцями життя і діяльності письменника велика, адже вони дають можливість проникнути у творчу лабораторію митця. Екскурсія носитиме творчий характер тоді, коли учні одержать завдання: провівши відповідні спостереження, зібрати матеріал для твору, усногоповідомлення, реферату, для рукописного альбому, альманаху» [4, 137-138].

У процесі написання кандидатської дисертації «Вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом» нами активно апробувалася така форма вивчення літератури як екскурсія. Ми наповнювали її мистецькими блоками або окремими елементами суміжних мистецтв, спрямованими на стимулювання самостійності та активності старшокласників. Екскурсія сприяла виявленню мистецьких потенцій учнів, а для вчителя вона стала унікальною можливістю об'єднати клас спільною дослідницькою метою, дати відчуття радості спілкування, радості спільної творчості через колективну перцепцію різних текстів. Методи з міжмистецькою орієнтацією, які використовувалися під час проведення екскурсії в літературно-меморіальному музеї Михайла Коцюбинського в Чернігові, сприяли досягненню старшокласниками мистецького матеріалу, набуттю умінь і навичок творення різних текстів [2, 56-72].

Леся Мірошниченко у «Методиці викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» пише, що упродовж своєї педагогічної діяльності їй довелося разом з учнями та студентами побувати у багатьох літературних музеях і стверджує: «Досвід переконав, що це чи не найкращий спосіб зацікавити школярів літературою, її творцями. Якщо ж немає можливості відвідати музей, доцільно провести уявну екскурсію. Матеріал для заочної екскурсії можна дібрати з різних джерел» [3, 373].

Ганна Токмань шкільні заняття з високим рівнем інноваційності поділила, взявши за основу тип інновації, на такі: інтегральні уроки, рольові уроки, мистецькі уроки, уроки – літературні мандрівки, інноваційно-технологічні уроки, уроки вищої школи, уроки літературознавчих студій. Методист так схарактеризувала виокремлені нею уроки – літературні мандрівки: «Цей тип занять більше, ніж будь-які інші, потребує унаочнення, бажано – мультимедійного супроводу. Засадою таких уроків є зорове сприймання картин природи, пам'ятних місць, сільських краєвидів із виразними регіональними ознаками, музейних експонатів, ілюстрацій у поєднанні з коментарем і цитуванням художніх творів. Мандрівки можуть бути як у просторі, так і в часі: урок – музейна екскурсія, урок – мандрівка стежками письменника, урок історичної епохи (наприклад, епохи козаччини під час вивчення «Енеїди»

І. Котляревського), урок художнього світу твору (наприклад, за повістю «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського) [6, 109].

Формулювання мети статті. Мета дослідження – схарактеризувати загальні ознаки екскурсії, діяльність суб'єктів цієї форми вивчення літератури; довести, що літературна екскурсія – це синтез кількох форм пізнавальної діяльності, визначити основні завдання і принципи, які виконує екскурсія як форма вивчення літератури, подати класифікації літературних екскурсій.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів. Методологія ґрунтується на концептуальних положеннях філософсько-естетичної концепції синтезу мистецтв; культурологічних роботах, у яких взаємозв'язок і взаємодія мистецтв вводиться в глобальний культурологічний контекст; на загальній теорії мистецтв, за якою літературний твір виражається в слові, але водночас має й надсловесний, «метафізичний» зміст, що виявляє гомогенність із мовою інших мистецтв (різні образотворчості створюють систему, якій притаманна спільна векторність руху, спільні закономірності й інтенції); концепції педагогів із теорії змісту освіти, організації пізнавальної діяльності суб'єктів навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Слово екскурсія (походить від латинського «excursio» – «вибігання», «воєнний набіг», «вилазка, поїздка»). Екскурсія – це особливий процес діяльності, суть якого визначається конкретними закономірностями (тематичність, композиційність, наочність, емоційність, емпатичність, естетичність, культурологічність, компаративність, комунікативність, системність, синергетичність).

Сьогодні літературна екскурсія є довершеною, цілісною формою діяльності, яка має такі загальні ознаки:

1. Протяжність за часом проведення від однієї академічної години (45 хв.) до однієї і навіть декількох діб.
2. Наявність екскурсантів (студентів).
3. Наявність екскурсовода (викладача), який проводить екскурсію.
4. Використання різних видів мистецтв, наочність, зорове сприйняття, показ екскурсійних об'єктів на місці.
5. Цілеспрямованість показу об'єктів, наявність певної теми.
6. Переміщення учасників екскурсії за раніше складеним маршрутом.
7. Активна діяльність учасників, їхнє колективне естетичне реагування та осягнення художніх цінностей (спостереження, вивчення, дослідження об'єктів), що формує їхні літературні компетентності.
8. Діалогічна цілісність суб'єктів екскурсії. Співпраця суб'єктів літературно-пізнавального процесу вибудовується за синергетичною парадигмою і сприяє розвиткові різних типів мислення і моделей цінностей.

Центральною для екскурсії як форми вивчення літератури є діяльність його суб'єктів (екскурсовода і екскурсантів). Суб'єкти літературного процесу тісно взаємопов'язані між собою і водночас відносно автономні, а запланований результат екскурсії залежить від кожного суб'єкта. Особлива роль серед суб'єктів належить викладачеві літератури, який має володіти такими компетенціями: прогностичною (здатність передбачити кінцевий результат екскурсійного заняття), проєктувальною (здатність окреслити план спільних дій екскурсовода і студентів, щодо запланованої літературної теми, розроблення проєкту дослідницької діяльності та шляхів їх розв'язання), конструкторською (здатність підготувати студентський колектив до демонстрування навичок пошукової діяльності за творчістю того чи іншого письменника).

Досвідчений викладач літератури перед проведенням екскурсії завжди зустрічається або зідзвонюється з екскурсоводом і обговорює мету і план проведення заходу, деякі питання висвітлює слухачам сам, а деякі – спеціально підготовлені студенти. Домовляється з адміністрацією музею про дозволи для роботи студентів з архівними матеріалами, про демонстрацію ігрових, науково-популярних фільмів, про перегляд музейних виставок, про фотосесію в письменницькому саду, про каву, чай на веранді чи терасі літературно-меморіального будинку, про кашу в саду і про смакування яблуками, виноградом тощо.

Під час літературної екскурсії у процесі спілкування досягається необхідна організація та єдність дій усіх індивідів, які входять до групи, здійснюється їхнє емоційне, емпатичне взаєморозуміння, формується спільність почуттів, настроїв, думок, поглядів, так само, як і в театрі, створюється особливий мікроклімат.

На екскурсіях у літературні музеї вивчаються й поглиблюються як окремі програмові теми, так і творчість митця загалом. Це своєрідні заняття винесені за межі аудиторії. У деяких літературно-меморіальних музеях (поміж ними в музеї І. Франка у Львові, Панаса Мирного у Полтаві, Марка Черемшини у Снятині) майже повністю збережені робочі кабінети письменників такими, якими були за їхнього життя. Ознайомлення з ними робить постать упізнаваною, ближчою для студентів, у них створюється враження, ніби вони особисто знали письменника (так званий «ефект присутності»).

Можливості збагачення, увиразнення літературних знань під час відвідування музеїв великі. У студентів, що побували на екскурсії, образ письменника асоціюється не лише з таким видом мистецтва,

як література, а й з живописом, архітектурою, скульптурою, декоративно-прикладним мистецтвом, музикою, кіно, театром. Літературні походи розкривають взаємозв'язок літератури з життям, викликають інтерес до художнього слова.

Літературні екскурсії можуть конкретизувати уже отримані знання, давати інтегративні нові, розвивати вміння аналізувати, зіставляти факти біографії письменника та його творчість, посилювати інтерес до вивчення української літератури і викликати певні почуття, емоції. Студенти, потрапляючи в атмосферу, в якій колись жив і творив літератор, наближаються до постаті персоналії і сприймають навколишній і внутрішній світ літературного діяча.

Літературна екскурсія – це синтез кількох форм пізнавальної діяльності. У цьому комплексі у якості тематично вибудованих і методично виправданих частин можуть бути уведені:

а) фрагменти з художніх фільмів, науково-популярний або хронікально-документальний фільм повністю;

б) уривки з художніх творів письменника (художнє читання);

в) мелодекламація поетичних і прозових творів;

г) прослуховування улюблених музичних творів письменників;

г) виконання пісень, якщо вірші були покладені на музику, а також улюблених пісень митця;

д) фрагменти театральних вистав драматургів;

ж) мультимедійні презентації;

з) конструювання стильових текстуальних і міжмистецьких порівнянь; евристичні спостереження; визначення домінуючих рис художніх творів письменника тощо.

Основні завдання, які виконує екскурсія як форма вивчення літератури:

– створення позитивної мотивації до освітньої діяльності;

– підвищення якості літературних знань;

– забезпечення системи компетентностей: культурної (здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві), громадянської (здатність діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність), соціальну (спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня), лідерську, підприємницьку (здатність генерувати нові ідеї, виявляти і розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність), здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях, здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, робити висновки й узагальнення, здатність розвивати критичне мислення;

– організація соціокультурного простору для самовдосконалення та саморозвитку, сприяння інтелектуальному зростанню.

Підходи до проведення екскурсії: регіональний, середовищний, системно-структурний, компетентнісний, особистісно орієнтований, етнокультурний, синергетичний, дозвіллевий, культурологічний, андрагогічний, пошуковий.

Основні принципи екскурсії як форми вивчення літератури:

– інформативності (містить інформацію з конкретної теми: біографічні відомості про письменників, аналіз творчого доробку, спогади сучасників. Основою для проведення екскурсії є затверджений текст);

– культуровідповідності, полікультурності; (формування в студентів глибоких знань про духовне життя людства і особистості, літератури і культури України й світу, ціннісних орієнтацій, суджень) сприяє утвердженню нового покоління українців, яке усвідомлює себе повноцінною частиною культурної цивілізації;

– адаптивності до умов життєвого середовища, соціалізації;

– дієвості, мобільності, гнучкості;

– наукової спрямованості та інноваційності;

– біографічності (системне ознайомлення із біографією митця);

– інтегральності (вивчення двох чи кількох персоналій, двох чи кількох художніх текстів, екскурсія-композиція: літературно – історична, літературно – образотворча, літературно – музична, літературно – театральна, літературно – кінематографічна, тобто чергування літературного та іншого матеріалу); забезпечує формування системи художнього мислення.

– об'єктивності (означає об'єктивний підхід до змісту фактичного матеріалу та переконливість екскурсорова, який викладає цей матеріал екскурсантам.

– наочності (підбір найважливіших фактів, які розкривають тему; використання переконливих зіставлень; уміла аргументація; посилання на авторитетні джерела, спогади учасників і очевидців подій; демонстрація фотографій, копій оригінальних документів, карт);

– зв'язку творчої спадщини з біографічними відомостями (матеріал літературної екскурсії має пов'язуватися з життям письменника, його уподобаннями, творчими кредо, сферами діяльності, дійсністю. Екскурсорова розкриває особистість митця у єдності із творчістю);

– історизму (необхідно показати письменника, як особу, що творила в певну історичну епоху і довести, що митець хотів змінити на краще свою добу. Пригадаймо Шевченкове: «Історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини»);

– психологізму (осягнення світогляду письменника, психології його творчості, розкриття основних рис характеру, темпераменту, внутрішніх переконань. А також орієнтованість екскурсовода на слухача: «Той, хто укладає оповідь і володіє нею, – володарює» (Ольга Токарчук). Треба знатися на горизонтах очікування екскурсантів.

– естетизму (розповісти про мистецькі смаки, уподобання, захоплення письменника, розкрити специфіку художньої системи або систем, у межах яких творив митець);

– екзистенційності (показати схильність письменника до філософствування, прагнення осмислювати вічні проблеми буття, наділеність митця філософським, критичним, образним, узагальнювальним мисленням для створення картин світу; розкрити екзистенційність як характерну рису вітчизняної культури);

– єдності емоційного й логічного сприйняття персоналії і художнього твору;

– синергетичної множинності способів освоєння світу.

Сьогодні літературні екскурсії класифікуються:

а) за характером;

б) за змістом;

в) за складом і кількістю учасників;

г) за місцем проведення;

ґ) за способом пересування;

д) за часом тривалості;

ж) за формою проведення;

з) за часом проведення щодо матеріалу, який вивчається.

За характером проведення екскурсії поділяються на очні (відвідання музеїв) та заочні (проведення уявної екскурсії в аудиторії), вони ще називаються віртуальними.

Віртуальні екскурсії – це організована форма навчання, яка відрізняється від реальних екскурсій тим, що наявні об'єкти демонструються віртуально з метою створення умов для самостійного спостереження та збору необхідних фактів. Цей вид діяльності є ефективним, якщо студенти виконують навчальні пошукові завдання творчого характеру, пов'язані з конкретними епізодами віртуальної подорожі.

Віртуальні екскурсії з різними видами інформації (текстова, аудіо, графічна, анімація, відео) вирізняються яскравістю, пластичністю, доступністю викладеного матеріалу, сприяють розвитку проникливості та творчої уяви студентів, удосконалюють уміння критично аналізувати навчальний матеріал; дозволяють заглибитися у творчу лабораторію письменника, сформувавши уявлення про унікальність музейних експонатів, дають можливість неодноразово переглядати їх і спонукають до пізнання мистецьких явищ.

За змістом літературні екскурсії зазвичай групуються:

– літературно-біографічні («М. Хвильовий і Харків»);

– історико-літературні, які розкривають певні періоди в розвитку національної літератури («Літературний Львів кінця XIX – початку XX ст.»);

– літературно-художні – це поетико-текстові екскурсії чи екскурсії місцями, які знайшли відображення в творах того чи іншого письменника («Перехресними стежками» Івана Франка).

За місцем проведення екскурсії бувають: міські (відвідання літературно-меморіального музею – будинку, де проживала родина Коцюбинських, а також подорож тими вулицями Чернігова, якими колись ходив Михайло Михайлович), заміські (наприклад, літературна екскурсія, присвячена життю і творчості Григорія Сковороди), сільські – Державний літературно-меморіальний музей – садиба Олеса Гончара в селі Суха Кобелецького району Полтавської області; хутірські – музей Пантелеймона Куліша і Ганни Барвінок на хуторі Мотронівка Борзнянського району Чернігівської області, «Хутір Надія» – Державний музей-заповідник Івана Карпенка-Карого.

За способом пересування – пішохідні та з використанням різноманітних видів транспорту. Скажімо, щоб добратися до Довженкової Білої кручі на Десні весною, треба їхати підводою, запряженою кіннями.

Тривалість екскурсії складає від 1 академічної години (45 хвилин) до однієї доби і більше. Наприклад, на Білій кручі на Десні – улюбленому місці малого Сашка Довженка – можна розмістити студентський табір і милуватися «казковою сіножаттю», «найкрасивішим місцем на всій землі».

Щоб повніше збагнути велич Довженка, треба тут побувати й пожити, побачити його Десну – найкращу пісню його дитинства. Невипадково Олесь Гончар в статті «Довженків світ» констатував: «Мистецьку самобутність його творів не зрозуміти у відірваності від того національного народного ґрунту, соками якого вони жились, з якого так буйно виростили».

«Далека красо моя! – звертається він до Десни та й не тільки до неї – Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах...»

Сонцем рідної України напоєні його найкращі творіння – і ті, що належать до сфери кіно, і ті, що стали класикою українського красного письменства» [6, 484].

За формою проведення екскурсії розподілено на такі різновиди: екскурсія-прогулянка, екскурсія-лекція, екскурсія-концерт, екскурсія-консультація, екскурсія-дослідження, екскурсія-спостереження, екскурсії-літературні читання, екскурсія-вистава, екскурсія-демонстрація, екскурсія-рольова гра. Бувають також такі екскурсії: навчальна, пробна, показова, рекламна.

Пасічник С. А. **залежно від мети** літературної екскурсії виокремлює такі її типи:

а) історико-літературні, головна мета яких поглибити розуміння епохи, в яку жив той чи інший письменник або яку змальовано в художніх творах;

б) екскурсії в літературні музеї й до пам'ятних літературних місць, у рідну природу з метою вивчення або поглиблення знань учнів про життя письменників, про художні твори [1, с. 299].

Поділ літературних екскурсій на чітко окреслені групи на практиці є дещо умовним, але має важливе значення. Правильна класифікація екскурсій забезпечує умови для кращої організації роботи викладача-екскурсовода з реципієнтами.

Отже, широке коло показу, багатоплановість, тематика, різноманітність методики проведення літературних екскурсій, професійна майстерність викладача-екскурсовода дозволяє їй виконувати відповідні функції, кожна з яких відіграє важливу роль у вихованні та навчанні студентів.

References

1. Гончар О. Довженків світ: у 6 томах. Т. 6: Київ: Дніпро, 1979. С. 470–484.
Honchar, O. (1979). *Dovzhenkiv svit* [Dovzhenko's world]. u 6 t. Volume 6. Kyiv: Dnipro, 470–484. [in Ukrainian].
2. Жила С. О. «... Коцюбинський належав до тих людей, що кожного разу, коли ти його бачиш, завше в ньому ти бачиш щось нове». *Вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом: госібник для вчителя*. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2000. С. 56–72.
Zhyly, S. O. (2000). "Kotsiubynskiy nalezhav do tykh liudei, shcho kozhnoho razu, koly ty yoho bachysh, zavshe v nomu ty bachysh shchos nove" ["... Kotsyubynsky was one of those people who every time you see him, you always see something new in him"]. *Vyvchennia ukrainskoi literatury u vzaiemozv'язku z obrazotvorchym mystetstvom: Posibnyk dlia vchytelia* [Study of Ukrainian literature in relation to art by art: A teacher's guide]. Chernihiv: RVC «Desnyanska Pravda». 56–72. [in Ukrainian]
3. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Вища школа, 2007. 415 с.
Miroshnychenko, L. F. (2007). *Metodyka vykladannia svitovoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh* [Methodology of teaching world literature in secondary educational institutions]. Kyiv: Vyshcha Shk. [in Ukrainian].
4. Волошина Н. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посіб. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
Voloshina, N. (2002). *Naukovi osnovy metodyky literatury* [Scientific foundations of methodology of literature]: navch.-metod. posib. Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].
5. Пасічник С. А. Українська література в школі. Київ: Рад. школа, 1983. 319 с.
Pasichnyk, E. A. (1983). *Ukrainska literatura v shkoli* [Ukrainian literature at school]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
6. Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
Tokman, G. L. (2012). *Metodyka navchannia ukrainskoi literatury v serednii shkoli: pidruchnyk* [Methods of teaching Ukrainian literature in secondary school: textbook]. Kyiv: VC «Akademiya» [in Ukrainian].

Zhyla Svitlana

ORCID 0000-0001-9266-4557

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
 Professor of Department of Ukrainian Language and Literature,
 T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
 (Chernihiv, Ukraine) Email: kafedra.ukr.movu@gmail.com

EXCURSION AS A FORM OF STUDYING LITERATURE

The purpose of the article is to characterize the general features of the excursion, the activities of the subjects of this form of studying literature: to prove that a literary excursion is a synthesis of several forms of cognitive activity, to determine the main tasks and principles performed by an excursion as a form of studying literature, to present a classification of literary excursions.

The methodology is based on the conceptual provisions of the philosophical-aesthetic concept of the synthesis of arts; cultural works, in which the relationship and interaction of arts are introduced into the global cultural context; on the general theory of arts, according to which a literary work is expressed in words, but at the same time has a supra-verbal, «metaphysical» meaning, which reveals homogeneity with the language of other arts (different visual arts create a system that is characterized by a common vector of movement, common regularities and intentions); concepts of teachers from the theory of the content of education, organization of subjects' of study cognitive activity.

Scientific novelty. The main principles and types of excursions for studying literature are systematized.

Conclusions. An excursion is an active form of studying literature in higher education institutions, filled with related types of art (painting, graphics, sculpture, music, theatre, cinema), which affect various spheres of perception and create additional opportunities for the artistic development of the individual. The involvement of students in research-exploratory artistic work in museums contributes to developing their creativity, initiative, cognitive activity, and convergent thinking.

The excursion is multifunctional. With the help of polyphonic approaches, the artistic whole becomes complex and multi-meaningful. Since the excursion is a synthetic process of activity, it combines the rational and the sensual, the universal and the national; with the help of different artistic languages, antitheses work: text – subtext, consciousness – subconscious, objective – subjective, which expands the horizons of future teachers' worldview of Ukrainian literature, concentrates the inner spiritual-emotional content and values of the individual, value priorities are formed, the richness and diversity of possible interpretations of literary texts are ensured, interesting, non-traditional interpretations of artistic works arise. The teachers of literature, together with the tour guide and students, try to combine, connect, and synthesize the valuable – spiritual meanings of various arts for a better understanding of the texts and understanding of the biography of the artists.

Depending on the role of the excursion in the literary and educational space of the higher education institution and the tasks set before them, they are divided into different types.

Different types of excursions perform different functions, but all of them are important factors in increasing the practical professional training of higher school students; as the teaching technology is transformed from verbal to poly-artistic (verbal and non-verbal), the scope of artistic knowledge is expanded, the meanings of artistic works, author's ideas are better understood, polished literary skills and skills of future teachers of literature.

Keywords: excursion, subjects of excursions, form of studying literature, classification of excursions.

Стаття надійшла до редакції: 23.04.2023

Рецензент – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор **М.О. Носко**